

TÓTH GYÖNGYVÉR

Ausztria szociálpolitikájaNyilas Mihály–Koncz János szerk.: Ausztria szociálpolitikája.
HRSZE, Bp. 2003. 378. o.

Az *Ausztria szociálpolitikája* című kötet a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület és az ELTE Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék könyvsorozatának új darabja. A kötet kilenc osztrák szerző tizenhárom tanulmányát tartalmazza a kilencvenes évek végéről, Nyilas Mihály és Koncz János szerkesztésében. Az írások közül három átfogó bemutatását adja a szociálpolitikának, a szociális rendszereknek, a többi egy-egy speciális kérdés jellemzőit, tendenciáit elemzi. E tanulmányokból megismerhetjük a család- és nőpolitikának, az idősek és fogyatékosok gondozásának, a szegénység és szociális kirekesztés, a munkanélküliség kezelésének sajátosságait, a szociális partnerség változásának mibenlétét, továbbá az európai uniós csatlakozás hatását az ausztriai szociálpolitika alakulására.

A társadalompolitikai olvasókönyvként definiált válogatás pontos és részletes képet ad arról, amit Esping-Andersen nyomán korporatista-etatista, konzervatív jóléti államnak nevezünk. Az osztrák szociálpolitika jellemzői között említhetjük a kereső tevékenység alapvető szerepét a szociális biztonság megszerzésében, a foglalkoztatási csoportok szerint tagolt társadalombiztosítást benne a köztisztviselők elkülönülő és privilegizált rendszerével, a szubszidiaritás elvét, és ennek megfelelően a rászorultsági alapú juttatások marginális jelentőségét, a szociális szolgáltatások korlátozott kiépítettségét, a hagyományos női szerepre támaszkodó szociális gondoskodást.

A nyugdíjak finanszírozása szigorúan az egyéni kereset függvénye. Az osztrák nyugdíjbiztosítás hagyományosan magas színvonalú ellátást biztosít, így eredendően a vállalati és a magán-nyugdíjbiztosítás szerepe csekély. Az egyéni gondoskodás jelentősége ugyanakkor a társadalombiztosítási rendszer Ausztriában is fennálló finanszírozási bizonytalansága miatt folyamatosan nő. A nyugdíjrendszer fenntarthatóságának biztosítása érdekében 1997-ben nyugdíjreformot hajtottak végre az országban, melynek körében például harmonizálni kívánják hosszú távon a köztisztviselőkre vonatkozó előnyös szabályozást az általános állami nyugdíjrendszerben részt vevőkre vonatkozó rendelkezésekkel. Az egészségbiztosításban való részvétel nem igényel egyéni járulékfizetést, a jogosultság a kereső eltartott családtagjaira is kiterjed, így az egészségbiztosítási rendszer védelmét a lakosság 99 százaléka élvezi. Az egészségügyi ellátásra való széles körű jogosultság ugyanakkor a beteg részéről – bizonyos kivételek mellett – költség-hozzájárulási kötelezettséggel jár: 1997 óta a jogosultságot bizonyító, a kezelő orvos számára bemutatandó utalvány kiállításáért fizetni kell, továbbá létezik úgynevezett receptírási díj, egyes foglalkozási csoportok pedig az orvosi kezelés költségének egy részét is meg kell, hogy térítsék.

RECENZIO

A keresetközpontúság és a szubszidiaritás sajátosságaiból adódik az osztrák szociálpolitika aktuális – a tanulmányokban hangsúlyosan megjelenő – problémáinak egy része is. A társadalmi kirekesztés kérdésének jelentősége az európai uniós politikában természetesen Ausztriában is fokozta a probléma iránti érdeklődést és ráirányította a figyelmet a munkaerőpiacról, s ezáltal a társadalmi biztonsági rendszerből kirekesztődők csoportjára. A munkanélküliségi biztosításból (továbbá a nyugdíjbiztosításból) így kimaradó személyek az utóbbi években a regisztrált munkanélküliek több mint 10 százalékát tették ki. A vásárolt jogon alapuló biztonságból kiszorulókat a szubszidiaritás és az individualizáció hagyományos elveivel szembesülnek.

A szociális védelem rendszeréből való kirekesztődés problémája egy másik hangsúlyos kérdéshez is elvezet, nevezetesen a nemek közötti egyenlőtlenségek kérdéséhez a szociális védelem vonatkozásában. A hagyományosan erős patriarchális értékekkel bíró, és a védelmet a munkaviszonyhoz kapcsoló társadalomban a háztartásban maradó nők függő helyzetbe kerülnek. Ausztriában a kilencvenes évek elején a nők 36,4 százaléka volt munkavállaló, a 60 évesnél idősebb nők ötödének egyáltalán nincs nyugdíja, további egynegyedük csak özvegyi nyugdíjban részesül. A szociális kérdés másik nemi aspektusa – s egyben a család- és nőpolitika egyik központi kérdése – a „választási szabadság” problémájához kapcsolódik, nevezetesen ahhoz, hogy miként lehet összeegyeztetni a családot és a kereső tevékenységet. A nők választási szabadságát némileg korlátozza a szubszidiárius felfogás, amely amennyiben csak lehet, a család kompetenciájába kívánja utalni a tagjairól való gondoskodást. A női munkavállalást így akadályozza a gyermekintézmények férőhelyeinek elégtelensége, az idős és fogyatékos személyek gondozását megvalósító szolgáltató szervezetek nem megfelelő kiépítettsége. Az idős személyeket tekintve a gondozási feladatok messze legnagyobb részét a korábbiakhoz hasonlóan továbbra is a családok, azon belül a nők végzik.

A szegénységről és a szociális kirekesztésről szóló írás a kezelés vonatkozásában meglehetősen visszafogott; túl azon, hogy kimondja a szociális integráció erősítésének fontosságát a szociálpolitikában, a segélyezés különféle általános technikai kérdéseit taglalja. Rávilágít azonban az ellátás egy másik sajátosságára, a regionális különbségekre. E különbségek az egyes tartományi szabályozások között nemcsak a segélyezés, hanem mint az az idős és fogyatékosok helyzetének bemutatásánál olvasható, a szociális szolgáltatások szervezése vagy a munkaerő-piaci programok kialakítása esetében is szembetűnő.

Az osztrák szociálpolitika igen jelentős, ám kihívások előtt álló sajátosságaként veszik figyelembe a tanulmányok a szociális partnerség intézményét. Az érdekérvényesítés és érdekközvetítés hagyományos osztrák modellje egyesek szerint kimúlóban, mások szerint csak átalakulóban van. A szociális partnerség átalakulását eredményező kihívások a gazdasági internacionalizálódásból, a nemzetállami politikaformálás játéktérének szűküléséből, a partnerséget képviselő szövetségek legitimitásának meggyengüléséből adódnak. Utóbbi egyrészt összefügg azzal, hogy a szociális partnerek mennyiben képesek a foglalkoztatáspolitikai irányítást befolyásolni, másrészt a szakszervezetek legitimitációját gyengíti az,

hogy a tőkemobilitás növekedésének következtében a szociális partnerek között hatalom eltolódás megy végbe a tőke javára. Harmadrészt, az elemzők szerint az ausztrócorporatizmus legitimitását megkérdőjelezi annak hagyományos „androkráciája”.

A szociális partnerség működésének meggyengítésében az EU csatlakozás is szerepet játszott, ennek hatására ugyanis a kormányzat szerepe a politikaformálás folyamatában meghatározóbbá vált. Ausztria nem oly rég, 1995-ben lett az Európai Unió tagja, így különösen érdekes lehet számunkra az a két írás, amely az EU csatlakozásnak az ausztriai szociálpolitikára gyakorolt hatását elemzi. A csatlakozás legnyilvánvalóbb hatása a költségvetés konszolidálására irányuló megszorítások bevezetése volt 1995-ben és 1996-ban, mely a maastrichti kritériumok teljesítését szolgálta. A takarékosági csomagok szinte kizárólag a szociális területet érintették: a munkanélküli ellátásokhoz való hozzájutás szigorítása, az ellátás színvonalának csökkentése, a családtámogatások csökkentése, a betegek hozzájárulásának növelése az egészségügyi ellátásokban, a nyugdíjrendszer módosítása. Ezzel egyidejűleg a munkaadói oldal a versenyképességre való hivatkozással intenzív támadást indított a bérköltségek csökkentése érdekében.

A fenti megszorítások mellett a csatlakozásnak pozitív hozadéka is fellelhetők az osztrák szociálpolitikában. A csatlakozást megelőzően az aktív munkaerőpiac-politikának csekély szerepe volt Ausztriában, igaz, az Unión belüli általános helyzethez képest az osztrák munkaerőpiac kedvező képet mutatott. A csatlakozással mind a munkaerő-politika terjedelme, mind a finanszírozási források megnövekedtek. Előrelépés történt az antidiszkriminációs politika terén, s mint az már korábban említésre került, Ausztriában is megnövekedett a társadalmi kirekesztéssel kapcsolatos kérdések jelentősége. A családpolitika bizonyos kérdéseiben Ausztria elmaradása az EU standardoktól számottevő, különösen a munka és a család összeegyeztetését elősegítő intézkedések terén – ide tartozik az elégtelen gyermekintézményi férőhely problémája. Más családpolitikai ellátások terén – pl. szülési szabadság – ugyanakkor Ausztria az EU normák felett áll. Ausztria mint magas szociális standardokkal rendelkező ország számára alapvető kérdés az Unió szociálpolitikájának alakulása – amennyiben a szociális védelem színvonalát hosszú távon meg kívánja őrizni. Nem véletlen, hogy Ausztria a csatlakozását követően már a szociális jogok EU szinten való biztosítása mellett foglalt állást: ez „Ausztria számára politikai prioritás annak érdekében, hogy ebben a keretben elérhető legyen egy valamennyi tagállamban egyformán érvényesülő magas szociális standard. Ezáltal el lehetne törölni a belső piac szociális orientációja ellen ható versenyelőnyöket, amelyek jelenleg a Maastrichti Szociális Protokoll kivételekre vonatkozó kitétele alapján léteznek” (349. o.).